

NIET IN GODS NAAM

*Een pleidooi tegen
religieus extremisme
en religieus geweld*

RABBI
JONATHAN SACKS

Jonathan Sacks

Niet in Gods naam

Een pleidooi tegen religieus extremisme en
religieus geweld

© 2016 – Uitgeverij Kok
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.kok.nl

Oorspronkelijk verschenen onder de titel *Not in God's Name* bij
Hodder & Stoughton, London, United Kingdom.
Copyright © Jonathan Sacks, 2015
Vertaling WordFlat, Jaap Slingerland
Opmaak omslag Garage BNO
Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best
ISBN 978 90 435 2718 7
ISBN e-book 978 90 435 2719 4
NUR 700

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor mijn broer Eliot,
uit liefde.

Inhoud

I	Slecht geloof	9
	1. Altruïstisch kwaad	11
	2. Geweld en identiteit	38
	3. Dualisme	58
	4. De zondebok	83
	5. Broedertwist	107
II	Broers en zussen	127
	6. De halfbroers	129
	7. Worstelen met de engel	150
	8. De rollen omgekeerd	171
	9. Afwijzing afwijzen	190
III	Het open hart	205
	10. De vreemdeling	207
	11. Het universele van rechtvaardigheid, het particuliere van liefde	220
	12. Moeilijke teksten	240
	13. Macht afstaan	255
	14. Haat loslaten	275
	15. De wil tot macht of de wil tot leven	290

Dankwoord	309
Noten	311
Bibliografie	335

DEEL I

Slecht geloof

1

Altruïstisch kwaad

De mens bedrijft het kwaad nooit zo uitvoerig en blijmoedig als wanneer hij dat pleegt uit religieuze overtuiging.

Blaise Pascal

Als religie mensen in moordenaars verandert, huilt God.

Dat vertelt het boek Genesis ons. Nadat hij menselijke wezens naar zijn beeld geschapen heeft, ziet God hoe de eerste man en vrouw het eerste gebod overtreden en ziet hij hoe het eerste menskind de eerste moord pleegt. In een mum van tijd was toen ‘de aarde verdorven en vol onrecht’. God ‘zag dat alle mensen op aarde slecht waren’. Daarna lezen we een van de meest bittere zinnen uit de religieuze literatuur: God ‘kreeg er spijt van dat hij mensen had gemaakt en voelde zich diep gekwetst’ (Gen. 6:6).

Te vaak in de historie van het geloof hebben mensen gedood in de naam van de God van het leven, oorlog gevoerd in de naam van de God van vrede, gehaat in de naam van de God van liefde en hebben ze wreedheid bedreven in de naam van de God van medeleven. Als dat gebeurt, spreekt God, soms met een zachte, nauwelijks hoorbare stem, bijna overschreeuwd door het kabaal van hen die zeggen namens hem te praten. En wat hij op zulke momenten zegt is: *niet in mijn naam*.

Religie in de vorm van polytheïsme kwam ter wereld om macht te billijken. Niet alleen was er binnen het polytheïsme geen schei-

ding van kerk en staat; religie was zelfs de transcendente rechtvaardiging van de staat. Waarom bestond er hiërarchie op aarde? Omdat er hiërarchie is in de hemel. Zoals de zon regeert over de hemel, zo regeert de farao, de koning of de keizer over het land. Als anderen werden onderdrukt, als weinigen heersten over velen en als hele volksstammen tot slavernij werden gedwongen, dan was dat bedoeld – naar men zei – om de heilige orde te beschermen die geschreven was in het weefsel van de realiteit zelf. Als die orde verdween, restte enkel chaos. Polytheïsme was dus de kosmologische rechtvaardiging van de hiërarchische maatschappij. De bijbehorende monumentale gebouwen, de ziggoerats van Babylon en de piramiden van Egypte die onderaan breed zijn en bovenaan smal, waren de zichtbare symbolen van die hiërarchie. Religie was de dekmantel van heiligheid waarmee het naakte streven naar macht werd gemaskeerd.

Dit was de achtergrond waartegen, als blijvend protest, het abrahamitische monotheïsme opkwam. Niet ineens, maar uiteindelijk, poneerde die geloofsopvatting buitengewone stellingen. Het monotheïsme beweerde dat ieder mens, ongeacht huidskleur, cultuur, klasse of geloof, Gods evenbeeld was. De hoogste Macht stapte de geschiedenis binnen om de meest machtelozen te bevrijden. Een maatschappij wordt in het monothëïsme beoordeeld op de manier waarop wordt omgegaan met de zwakste en meest kwetsbare leden ervan. Het leven is heilig. Moord is zowel een misdaad als een zonde. Er behoort tussen mensen een verbond te bestaan van rechtvaardigheid en gerechtigheid, genade en compassie, vergeving en liefde. Hoewel in de vroegste boeken van de Hebreeuwse Bijbel opdracht wordt gegeven tot oorlog zijn binnen enkele eeuwen de profeten Jesaja en Micha de eerste stemmen die opgaan voor vrede als ideaal. Er zou een dag komen, zeiden zij, waarop de mensen op aarde hun zwaarden zouden omsmeden tot ploegscharen, hun speren tot snoeimessen en ze geen oorlog meer zouden voeren. Volgens de Hebreeuwse Bijbel kwam het abrahamitische, monotheïstische geloof op als afwijzing van het imperialisme en het gebruik van dwang waardoor sommigen tot meesters en anderen tot slaven gemaakt werden.

Abraham zelf, de man die in hoog aanzien staat bij 2,4 miljard christenen, 1,6 miljard moslims en 13 miljoen joden, heerste niet over een keizerrijk, voerde geen leger aan, veroverde geen grondgebied, deed geen wonderen en sprak ook geen profetieën uit. Hoewel hij anders leefde dan zijn buren, vocht hij wel voor hen en bad hij voor hen in misschien wel de meest vermetele taal van een mens tot God: 'Hij die rechter is over de hele aarde moet toch rechtvaardig handelen?' (Gen. 18:25). Hij probeerde trouw te zijn aan zijn geloof en een zegen voor anderen, ongeacht hun geloof.

Dat idee, dat daarna vele eeuwen genegeerd is, blijft de meest kernachtige definitie van het abrahamitische geloof. Het is niet onze taak om de wereld te veroveren of te bekeren of anderen een uniform geloof op te leggen. Het is onze taak een zegen voor de wereld te zijn. Het inzetten van religie voor politieke doeleinden is geen rechtvaardigheid, maar afgoderij. Het was Machiavelli, en niet Mozes of Mohammed, die zei dat het beter is om gevreesd dan geliefd te zijn; het is de geloofsbelijdenis van terroristen en mensen met bomgordels. Het was Nietzsche, de man die als eerste de woorden 'God is dood' opschreef, wiens ethiek de wil tot macht behelsde.

God invoeren om geweld tegen onschuldigen te rechtvaardigen is geen daad van heiligheid, maar van heiligschennis. Het is een vorm van godslastering. Het is Gods naam ijdel gebruiken.

Sinds de aanval op het Pentagon en de Twin Towers in New York op 11 september 2001 is het religieus geïnspireerde geweld niet verminderd. Na oorlogen in Afghanistan en Irak, interventies in Libië en Syrië, regimewisselingen in vele Midden-Oosterse landen en de opkomst van IS, na meer dan een decennium tijd om het probleem te kunnen overdenken, is het Westen zwakker geworden en de radicale politieke islam juist sterker.

Al Qaida en de islamistische ideologie die aan deze beweging ten grondslag ligt, hebben wereldwijd tientallen, misschien wel honderden, gelijksoortige groepen voortgebracht en noch zij, noch hun

terroristische handelingen, vertonen enig spoor van verzwakking. In november 2014 vonden er bijvoorbeeld 664 jihadistische aanslagen plaats in 14 landen, die een totaal van 5042 dodelijke slachtoffers eisten. In een rapport van de BBC World Service en het International Centre for the Study of Radicalisation aan King's College Londen werd geconcludeerd dat het islamistische extremisme 'sterker dan ooit' is, ondanks de afnemende rol van Al Qaida.¹

We zijn via televisie en sociale media gewend geraakt aan beelden, waarvan we dachten dat die verbannen waren naar de middeleeuwen. Onthoofde gijzelaars. Soldaten die met bijlen worden doodgehakt. Een Jordaanse piloot die levend verbrand wordt. Onschuldige bevolkingsgroepen worden afgeslacht. Schoolkinderen worden in koelen bloede vermoord. Jonge meisjes worden seksueel mishandeld en als slaven verkocht. Kinderen van tien worden veranderd in zelfmoordterroristen. In een rapport van het Comité voor de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties uit februari 2015 werd gesproken over massaexecuties van jongens door IS en over kinderen die onthoofd of levend begraven werden.² Kerken, synagogen en moskeeën zijn met de grond gelijk gemaakt, heilige plaatsen zijn ontwijfd, biddende mensen zijn om het leven gebracht en christenen zijn ontvoerd en gekruisigd. Eeuwenoude gemeenschappen zijn uit hun verblijfplaatsen verdreven.

Christenen worden op vele plaatsen op aarde systematisch vervolgd. In het gehele Midden-Oosten hebben ze te maken met bedreiging, opsluiting en moord. In Afghanistan is het christendom nagenoeg uitgeroeid. In 2010 werd daar de laatst overgebleven kerk volledig afgebrand. Mensen die zich er tot het christendom bekeken, riskeren de doodstraf. In Syrië zijn naar schatting zo'n 450.000 christenen op de vlucht geslagen. Ook leden van andere religies, onder wie mandaeërs, jezidi's, bahá'ís en mensen met een islamitisch minderheids geloof, hebben te maken met vervolging en moord.

In Egypte leven 5 miljoen kopten in angst. In 2013 vond in dat land de grootste, gerichte aanval op christenen plaats sinds de 14^e eeuw, waarbij meer dan vijftig kerken werden gebombardeerd of

verbrand bij een aanval die de Kristallnacht van Egypte wordt genoemd.³ Jonge koptische meisjes worden ontvoerd, tegen hun wil tot de islam bekeerd en uitgehuwelijkt aan moslimmannen. Als ze proberen terug te keren tot hun christelijke geloof, dan wacht hen opsluiting en de dood.⁴

In 2001 waren er 1,5 miljoen christenen in Irak, inmiddels zijn het er nog maar nauwelijks 400.000. In 2014 begon IS christenen programmatisch te onthoofden en uit te moorden, waarbij ze verklaarden dat iedereen die weigert zich tot de islam te bekeren 'gedood of gekruisigd zal worden of de handen en voeten zullen worden afgehakt.' Christenen zijn verdreven uit Mosul, de tweede stad van Irak, waar ze al meer dan zestien eeuwen aanwezig waren.

In Soedan zijn sinds 1984 naar schatting 1,5 miljoen christenen omgebracht door de Arabische moslimmilitie Janjaweed. In Pakistan verkeren christenen eveneens in staat van angst. In november 2010 werd Asia Noreen Bibi, een christelijke vrouw uit de provincie Punjab, veroordeeld tot dood door ophanging voor het overtreden van de Pakistaanse wet op godslastering. De beschuldiging kwam voort uit een incident waarbij ze water had gedronken in het gezelschap van islamitische boerenhulpen. Die hadden geprotesteerd omdat ze als christen de drinkbeker niet zou hebben mogen aanraken. Er volgde een ruzie en de hulpen beschuldigden Asia Bibi van blasfemie. Op dit moment van schrijven bevindt ze zich nog altijd in eenzame opsluiting, in afwachting van een hoger beroep om haar leven te redden.

Een eeuw geleden maakten christenen twintig procent uit van de bevolking van het Midden-Oosten. Nu is dat vier procent. Wat er gebeurt, is de religieuze equivalent van etnische zuivering. Het is een van de misdaden tegen de menselijkheid van onze tijd.

Ook moslims zelf ondergaan vervolging, bijvoorbeeld in Myanmar, Zuid-Thailand, Sri Lanka, China en Oezbekistan. Achtduizend vonden er de dood tijdens de massaslachting bij Srebrenica in 1995 en vele anderen zijn verkracht, gemarteld of gedeporteerd. In Cambodja zijn er in de jaren zeventig maar liefst een half miljoen gedood door de Rode Khmer en daarbij werden 132 moskeeën ver-

nietigd. In Hebron opende in 1994 de religieuze jood Baruch Goldstein, arts en geboren in Amerika, het vuur op Palestijnse moslims die aan het bidden waren in het heiligdom van Abraham, een actie waarmee hij 29 mensen doodde en er nog eens 125 verwondde. Op 2 juli 2014 werd een zeventien jaar oude Palestijn, Mohamed Abu Khdeir, gekidnapd en op een gruwelijke manier vermoord bij een wraakaanval na de moord op drie Israëliische tieners. Op 10 februari 2015 werden drie moslims gedood in Chapel Hill in North Carolina, naar verluidt door een militante atheïst.

Moslims vormen de meerderheid van de slachtoffers van islamistisch geweld. In een rapport, op basis van de database betreffende wereldwijde terreur van de universiteit van Maryland, werd geschat dat circa de helft van de terroristische aanvallen plaatsvonden in Irak, Afghanistan en Pakistan, landen die elk grotendeels een moslimpopulatie kennen. En zestig procent van de slachtoffers zijn afkomstig uit deze landen.⁵ Een van de meest tragische voorvallen vond plaats in Peshawar in Pakistan, waar op 15 december 2014 gewapende Taliban een door militairen bestuurde school aanvielen en 141 mensen aflachtten, onder wie 132 kinderen. Vele moslims voelen zich ernstig bedreigd door wat zij zien als westerse vijandelijkheid, die zich zou openbaren in de vorm van burgerslachtoffers in Irak, drone-aanvallen in Pakistan of Israëliische vergelding voor raketaanvallen van Hamas. Soms is die perceptie van westerse vijandelijkheid een veralgemeeniseerd antagonisme, in landen waarin moslims een minderheid vormen.

Intussen is het antisemitisme weer op volle kracht teruggekomen, terwijl de Holocaust ons nog vers in het geheugen ligt. Op 27 januari 2000, bij de 55^e verjaardag van de bevrijding van Auschwitz, zegden de leiders van elk land in Europa in Stockholm toe een doorlopend programma te blijven uitvoeren over de Holocaust en tegen racisme. Sindsdien is het antisemitisme in ieder Europees land toegenomen. Joden vertrekken uit Frankrijk, Nederland, Noorwegen, Zweden, België en Hongarije omdat ze bang geworden zijn. Uit een enquête door het Bureau voor de Grondrechten van de Europese Unie, waarvan de uitslag in november 2013 werd gepu-

bliceerd, bleek dat een derde van de Joden in Europa overwoog te vertrekken.

In Kopenhagen werd op 14 februari 2015 een Joodse, vrijwillige beveiligiger vermoord bij een synagoge. In Parijs werden op 9 januari 2015 vier Joden gedood in een koosjere supermarkt. In mei 2014 werden drie mensen gedood door een schutter in het Joods Museum in Brussel. In Toulouse werden in 2012 een Joodse leraar en drie schoolkinderen vermoord. In deze laatste drie gevallen waren de daders in Frankrijk geboren moslims. In de zomer van 2014 werd een synagoge nabij de Bastille in het centrum van Parijs omsingeld door een grote en agressieve menigte die scandeerde 'Dood aan de Joden'.

Dat de uitroep 'Joden aan het gas' opnieuw gehoord zou worden in Duitsland en dat verschillende Europese landen nu door Joden als onveilige woonplek worden beschouwd, is zeer wonderlijk gezien decennia aan antiracistische wetgeving, interreligieuze dialoog en Holocaustonderwijs. Joden zijn bang dat 'Nooit weer' misschien verandert in 'Ooit weer'.

Echter niet alleen aanhangers van de abrahamitische geloven liggen onder vuur. Dat geldt evenzeer voor boeddhisten, hindoes, sikhs, zoroastristen en bahá'ís. In Noord-Irak kon de eeuwenoude sekte van de jezidi's maar ternauwernood ontsnappen aan genocide door IS. Naast slachtoffers zijn meerdere leden van de niet-abrahamitische geloven, vooral nationalistische boeddhisten en hindoes, echter ook daders. Religievrijheid, een recht dat is vastgelegd in artikel 18 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, staat momenteel onder druk in meer dan een kwart van de landen op aarde. Een rapport met de titel *Religious Freedom in the World*⁶ ('Religieuze vrijheid in de wereld'), dat betrekking heeft op de jaren 2012-2014, vermeldt dat er een merkbare verslechtering plaatsgevonden heeft in 55 van de 196 landen op aarde, ofwel door autoritaire regimes, ofwel door islamistische groeperingen. Dit is een zeer zorgwekkende tijd.

Religieus extremisme, geweld en terreur beheersen het nieuws in de 21^e eeuw. Rabbi Jonathan Sacks onderzoekt de wortels van dit geweld in de wereldreligies. Met argumenten uit de psychologie, geschiedenis, filosofie, theologie en de ethiek toont hij aan dat religie niet de oorzaak van geweld kan zijn. Sterker nog: religie moet deel worden van de oplossing, en een antwoord vol compassie bieden.

Dit boek is een heldere aanklacht tegen allen die doden in de naam van de God van het leven, oorlog voeren in de naam van de God van vrede, haten in de naam van de God van liefde en gewelddadig zijn in de naam van de God van mededogen. Het is de hoogste tijd dat de belijders van alle religies opstaan en uitroepen: Niet in Gods naam!

Rabbi Jonathan Sacks is een van de belangrijkste religieuze leiders van dit moment. Met dit boek pleit hij ervoor om de boodschap van liefde even krachtig te verkondigen als de boodschap van de predikers van haat.

www.kok.nl

Uitgeverij Kok - Utrecht